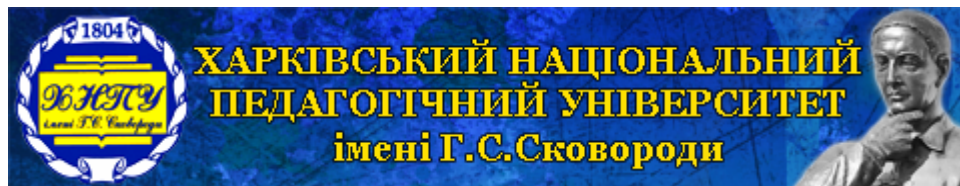

Міністерство освіти і науки України
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Криворізький державний педагогічний університет
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ
У ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

МАТЕРІАЛИ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
19 травня 2023 року

ХАРКІВ – 2023

Жук В.О., Макара Л.М. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ.....	42
Жук С.О. ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ.....	44
Збаранська Д.В. ОБҐРУНТУВАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ПРОФІЛАКТИКИ БУЛІНГУ В УЧНІВСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ.....	45
Коляда Н.Г., Бацман О.С. ЕФЕКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПОСЛУГИ «УНІВЕРСИТЕТ ТРЕТЬОГО ВІКУ» ЯК ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	50
Креховець Ю.В. ПРОГРАМА З ЖЕСТОВОЇ МОВИ ЯК ШЛЯХ ДО УСУНЕННЯ БАР'ЄРІВ У КОМУНІКАЦІЇ МІЖ ЛЮДЬМИ.....	52
Нагорна М.С. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА АСОЦІАЛЬНИХ ПРОЯВІВ У ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ, СПРИЧИНЕНИХ ВОЄННИМИ ДІЯМИ.....	54
Оксенич А.В. СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОСТІ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ МОЖЛИВОСТЕЙ ІНТЕРНЕТ МЕРЕЖІ.....	58
Павлишинець А.М. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	61
Потьомкіна А.І., Костіна В.В. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ З РОЗВИТКУ РЕЗИЛІЄНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.....	69
Сініченко А.С. РОЛЬ ВОЛОНТЕРСТВА У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ.....	77
Славгородська О.А. СОЦІАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.....	80
Старовойтова В.М., Бацман О.С. СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ.....	82

дозвіллієвої діяльності учнівської молоді Автореф. дис... канд. пед. наук. Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова. Київ. 2000. 24с.

11. Свінцова П. Соціально-педагогічна робота з підлітками, схильними до правопорушень, у закладах середньої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 26, том 2, 2019. С.143-149.

12. Тадаєва А.В. Особливості соціалізації людини в сучасному інформаційному просторі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17(2). С. 329-337.

13. Ткач Т. В. Розвиток особистості засобами неформальної освіти. *Актуальні проблеми психології*. Т.7. вип.15. С.287-291.URL: http://ecopsy.com.ua/data/zbirki/2008_15/sb15_72.pdf (дата звернення: 20.04.2023).

Павлишинець А.М.

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ ГАЛУЗІ ДО ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор В.В. Костіна

Анотація. У статті проаналізовано наукову літературу та обґрунтовано актуальність проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до формування соціальної відповідальності у дітей молодшого шкільного віку в закладах загальної середньої освіти, розкрито її суть та особливості, наведено комплекс засобів професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до відповідного виду діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні фахівці соціальної галузі, соціальне виховання, формування соціальної відповідальності, діти молодшого шкільного віку, заклади загальної середньої освіти.

Pavlyshinets A. Theoretical Aspects of Professional Training of Future Specialists in the Social Field for the Formation of Social Responsibility in Children of Primary School Age in General Secondary Education Institutions

Abstract. The article analyzes the scientific literature and substantiates the relevance of the problem of professional training of future specialists in the social field to the formation of social responsibility in children of primary school age in general secondary education institutions, reveals its essence and features, provides a set of means of professional training of future specialists in the social field for the appropriate type of activity.

Keywords: *professional training, future specialists in the social field, social education, formation of social responsibility, children of primary school age, institutions of general secondary education.*

Постановка проблеми. Діти — майбутнє суспільства, тому рівень їхньої свідомості, компетентності, активності, здатності бути суб'єктами змін в суспільстві визначає майбутнє нашої країни в цілому. Молодший шкільний вік є важливим етапом у формуванні особистості. Як зазначає В. Кутішенко, це період становлення особистості, компонентом якого є формування соціальної відповідальності (від 6 до 11 років), що зумовлено новоутвореннями, які виникають у дитини. [14, с. 47]. Схожі ідеї знаходимо у дослідженні Т. Дуткевич: «особистість молодшого школяра відзначається системою властивостей, яких не було у дитини у молодшому віці, що належать до новоутворень (довільність, внутрішній план дій та рефлексія)» [9, с.367]. Отже, спираючись на результати вищезазначених досліджень, можемо стверджувати, що це один з найважливіших періодів у вихованні особистості, що пов'язаний з формуванням її соціальної відповідальності.

Аналіз нормативного забезпечення освітнього процесу в Україні засвідчив підвищення уваги до якісної організації процесу соціалізації та соціального виховання дітей молодшого шкільного віку, що зазначено в низці нормативно-правових документів з метою охорони дитинства та здійснення соціальної роботи з дітьми (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті [26], Закони України «Про освіту»[27], «Про загальну середню освіту»[25] «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» [29], «Про охорону дитинства»[28], «Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти»[23] тощо.

У своєму дослідженні, присвяченому темі девіантної поведінки, як негативних відхилень у поведінці дитини молодшої школи, що не відповідають освітньо-виховним та морально-правовим суспільним нормам, І. Данченко доводить, що лише 24,6% молодших школярів мають високий рівень сформованості культури поведінки, тоді як 44,2% - середній та 31,2% - низький рівень [8, с.203-225]. Як зазначено в Концепції «Нова українська школа» (2016) одним з основних чинників, які забезпечують якість початкової ланки загальної середньої освіти є адекватна підготовка педагогічних кадрів [18, с.9]. Отже, особливо на сучасному етапі формування громадянського суспільства та відновлення національної свідомості, що зумовлено наслідками війни, яка відбувається та території нашої держави, важливим є питання підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, що будуть здатними на високому рівні забезпечити соціальне виховання дітей молодшого шкільного віку та формування у них соціальної відповідальності в умовах закладів загальної середньої освіти.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Проблему виховання особистості та формування соціальної відповідальності здобувачів освіти досліджували І. Бех [2], Г. Беленька [3], О. Василенко [4], Ж. Воловодівська [5], Т. Лукіна [15], О. Матвієнко [17] та ін..

Різні аспекти вивчення досвіду професійної підготовки соціальних педагогів/соціальних працівників до профілактики дезадаптованої поведінки та

формування соціальної відповідальності здобувачів освіти є предметом досліджень І Козубовської [12], В. Костіної [13], В. Поліщук [21], та ін. Наукові розвідки з питань підготовки майбутніх фахівців до соціалізації та соціального виховання молодших школярів здійснювали за такими аспектами: підготовка майбутніх соціальних педагогів до формування готовності молодших школярів до самостійного життя (Т. Грибоєдова [6]); підготовка майбутніх соціальних педагогів до соціалізації молодших школярів засобами ігрової діяльності (О. Чернікова [34]); підготовка майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки (О. Чусова [35]). Незважаючи на велику кількість досліджень з питань підготовки майбутніх фахівців до роботи з соціального виховання молодших школярів, проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування соціальної відповідальності у дітей молодшого шкільного віку в закладах загальної середньої освіти не є достатньо дослідженою та потребує наукового розгляду.

Мета статті. Мета наукового дослідження – розкрити суть та особливості підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до формування соціальної відповідальності у дітей молодшого шкільного віку в закладах загальної середньої освіти.

Як зазначає В. Грищук, «найважливішим аспектом діяльності соціального педагога в молодшій школі вважаємо виховання соціальної відповідальності, яка у соціальній педагогіці розкривається як необхідний регулятор спільної життєдіяльності індивідів, і як якість, що характеризує соціальну типовість особистості у поведінці, і як взаємозв'язок виконання дитиною дій і обов'язків, що входять до структури її соціальної компетентності» [7, с. 6-9].

Спираючись на ідеї науковців (В. Грищук [7], Н. Сіренко, Т. Лункіна, А. Бурковська [31, с. 18], О. Охріменко та Т. Іванова [19, с. 10]) розглядаємо поняття «формування соціальної відповідальності» як процес виховання в особистості соціальної свідомості (настановлень на добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суспільних норм та вимог, які суспільство ставить перед особистістю), а також розвиток здатності до усвідомлення соціально позитивних норм та цінностей, що відображає об'єктивний, історично-конкретний характер взаємин між особистістю, групою та суспільством з точки зору свідомого дотримання пред'явлених до них взаємних вимог.

О. Безпалько вважає, що «соціальне виховання забезпечується суспільством та державою в організаціях, що спеціально створюються для його здійснення (школа, мережа позашкільних закладів, дитячі та молодіжні організації) ...» [1, с.29]. Дослідниця зазначає, що заклади освіти мають забезпечити належне виховання соціальної відповідальності особистості, яке мають здійснювати кваліфіковані фахівці (вчителі, соціальні педагоги, соціальні працівники, психологи).

Як доводять дослідження М. Козирєва [11], О. Мельцевої [16], С. Панченко [20], сім'я та школа продукують систему способів, форм виховної діяльності, норм поведінки вихователів, колективів, інституцій, засобів соціального контролю і систем цінностей. Саме завдяки цим виховним впливам встановлюють допустимі норми взаємовідносин у суспільстві. У ранньому дитинстві у людини

формується елементарні знання про моральну культуру, правила поведінки в суспільстві, котрі в подальшому визначатимуть її морально-ціннісну цілісність.

Головними компонентами Концепції «Нової Українська школа» (2016 р.), на які мають звертати увагу педагоги початкової школи є орієнтація на потреби учня в освітньому процесі; дитиноцентризм, наскрізний процес виховання, який формує цінності; педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками [18, с.10]. Вищезазначене обґрунтовує необхідність підвищення ефективності підготовки майбутніх соціальних педагогів до формування професійно-значущих якостей, необхідних для забезпечення успішного виховання соціальної відповідальності у молодших школярів.

В. Рябченко розглядає професійну підготовку майбутніх соціальних працівників як необхідну передумову їхнього становлення як професіоналів – соціально компетентних, психологічно зрілих особистостей, які володіють високою фаховою майстерністю, сучасним світоглядом, потребою розширювати і поглиблювати власну компетентність [30, с. 32-33].

Ю. Сухарніков зазначає, що професія соціального працівника вимагає від фахівця володіння ґрунтовними знаннями, уміннями та навичками, розвитком відповідних професійних та особистісних якостей, високим рівнем сформованості психологічної готовності до професійної діяльності [33, с. 114], тоді як І. Зверева та Г. Лактіонова стверджують, що діяльність у соціальній сфері передбачає сформованість потрібних інтелектуальних, моральних, особистісних якостей для виконання особливого, інтегрованого, універсального виду діяльності [32, с. 22]. Спираючись на вищезазначені ідеї науковців, можемо зробити висновок, що підготовка фахівців соціальної галузі — це процес формування необхідних компетентностей, особистісних характеристик та психологічної готовності для здійснення професійної діяльності та формування прагнення до постійного професійного та особистісного зростання.

Питання підготовки соціальних працівників (педагогів) регламентують Закон України «Про вищу освіту» [22], Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття) [24]. Успішність процесу професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі залежить від якості організації його методичного забезпечення. Сучасні трансформації суспільства вимагають впровадження інновацій до системи підготовки фахівців — наповнення її якісно новою сукупністю форм, методів і засобів навчання, виховання та управління, що має на меті підвищення рівня ефективності підготовки майбутніх фахівців, що в свою чергу сприятиме підвищенню якості надання соціальних послуг.

В. Ковальчук найбільш ефективними у підготовці фахівців соціальної сфери визначає *тренінгові технології*, які передбачають систему діяльності з відпрацюванням певного алгоритму навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових завдань у процесі навчання (тести, практичні вправи і завдання); *ігрові технології*, які передбачають ігрову і емоційну взаємодію викладача і студента через реалізацію сценарію гри, ділового спілкування (при цьому освітні завдання включаються до змісту гри); *проектні технології* — базуються на розробці навчального проєкту та плану його реалізації; передбачають усвідомлення студентами необхідності, корисності і мети планування; поетапне

підвищення самостійності здобувачів освіти; зниження контролю з боку викладача у процесі планування й виконання завдань [10, с. 9]. Дослідниця зазначає, що інтерактивні технології і відповідні їм засоби дозволяють не тільки опанувати факти, а і оволодіти сенсом подій, розвинути світогляд, а також сприяють набуттю навичок застосування у житті накопичених знань.

Вивчення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі у ХНПУ імені Г.С. Сковороди до формування соціальної відповідальності у дітей молодшого шкільного віку в закладах загальної середньої освіти дозволило стверджувати, що вона відбувається у ході опанування здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) рівня таких нормативних та варіативних дисциплін: «Загальна педагогіка», «Психологія», «Основи соціалізації особистості», «Історія та теорія соціального виховання», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти з практикумом», «Технології соціально-педагогічної роботи», «Охорона прав дитини». Також визначено, що для підвищення ефективності професійної підготовки фахівців соціальної сфери до соціально-виховної роботи з формування соціальної відповідальності молодших школярів слід враховувати такі особливості: створення відповідних умов, які сприяли б запровадженню в процес підготовки комплексу засобів, що є необхідними для роботи; спрямованість на забезпечення формування практичних умінь та навичок щодо організації соціально-виховної роботи з формування соціальної відповідальності молодших школярів, адже саме це сприятиме розвитку професійної компетентності та зацікавленості майбутніх фахівців соціальної галузі у вирішенні даної проблеми.

На основі узагальнення наукової літератури [6,10,13,21] та практики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі, серед дієвих та ефективних засобів їхньої підготовки до виховання соціальної відповідальності у молодших школярів у ЗЗСО, вважаємо за доцільне запровадження ігрових та інтерактивних методів (програвання та вирішення соціально педагогічних ситуацій; організація форум-театрів, казкотерапії, дискусій, що стосуються проблеми дослідження) на лекційних, семінарських, практичних заняттях і в самостійній роботі з певної навчальної дисципліни; проведення у позанавчальний час комунікативних тренінгів для здобувачів вищої освіти; доповнення завдань педагогічних практик для здобувачів освіти завданнями комунікативного характеру.

Отже, спираючись на концептуальні ідеї вищезазначених авторів, нами розроблено комплекс засобів підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі до соціально-виховної роботи з формування соціальної відповідальності молодших школярів у ЗЗСО, що містить такі компоненти: 1) мотиваційно-ціннісний (спрямований на формування позитивного ставлення майбутніх фахівців до професійної діяльності у напрямі формування соціальної відповідальності молодших школярів у ЗЗСО); 2) інформаційно-когнітивний (спрямований на формування системи необхідних знань і пізнавального інтересу здобувачів вищої освіти до роботи з формування соціальної відповідальності у молодших школярів); 3) організаційно-діяльнісний (забезпечує набуття вмінь і навичок, необхідних для професійної діяльності у напрямі формування соціальної відповідальності молодших школярів у ЗЗСО); 4) особистісно-рефлексивний (спрямований на

формування якостей, здібностей і здатностей майбутніх фахівців соціальної галузі до ефективної роботи з формування соціальної відповідальності молодших школярів у ЗЗСО).

Висновки та перспективи дослідження. На основі здійснених теоретичного аналізу наукової літератури та практики професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі у ХНПУ імені Г.С. Сковороди нами визначено суть професійної підготовки до формування соціальної відповідальності у дітей молодшого шкільного віку в ЗЗСО, що полягає у забезпеченні розвитку необхідних компетентностей, особистісних характеристик та психологічної готовності для здійснення професійної діяльності та формування прагнення до постійного професійного та особистісного зростання у напрямі соціально-виховної діяльності з дітьми молодшого шкільного віку, яка сприяє формуванню соціальної відповідальності, а також обґрунтовано та розроблено відповідний комплекс засобів, що готовий до використання у педагогічному процесі закладу вищої освіти.

Перспективним напрямом подальших досліджень є експериментальна перевірка методичного забезпечення для впровадження комплексу засобів фахової підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі з питання формування соціальної відповідальності у дітей молодшого шкільного віку в ЗЗСО та визначення динаміки зміни показників мотиваційної, когнітивної та практичної готовності здобувачів вищої освіти в даному напрямі.

Список використаних джерел:

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посібн. Київ : Центр навч. літератури, 2003. 134 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості Київ : Либідь, 2008. 838 с.
3. Беленька Г. Формування відповідальності у дошкільників. *Педагогічний процес: теорія і практика*. № 1-2 (46-47). 2015. С. 63-67.
4. Василенко О.М. Розробка критеріїв і показників соціальної відповідальності учнів. *Journal «ScienceRise: Pedagogical Education»*. №7(15). 2017. С. 41-44.
5. Воловодівська Ж. О., Докійчук Т. В., Кудлаєнко Т. І. Практичний порадник з формування вольових процесів у дітей дошкільного та шкільного віку. Вінниця : Комун. установа «Міськ. метод. каб.» Центр практ. психології та соц. роботи. 29 с. URL: <http://surl.li/ehcec> (дата звернення: 14.01.2023).
6. Грибоєдова Т. О. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до формування готовності молодших школярів до самостійного життя. *Young Scientist*. 2017. Т. 50.1, № 10.1. С. 97–99. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2017/10.1/25.pdf> (дата звернення: 21.04.2023).
7. Грищук В.К. Соціальна відповідальність: навч. посібн. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2012. 152 с.
8. Данченко І. О. Профілактика девіантної поведінки молодших школярів у навчально-виховному процесі: дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ. 2006. 350 с.
9. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 424 с.

10. Ковальчук В. І. Підготовка фахівців соціальної сфери до професійної діяльності засобами інноваційних технологій. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2019. № 33. С. 44–57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2019_33_6 (дата звернення: 28.04.2023).
11. Козирев М. П. Соціальна педагогіка: навч. пос. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2020. 352 с.
12. Козубовська І.В. Козубовський М.Р. Роль неформальної освіти в соціальній адаптації дітей і молоді. *Norwegian Journal of development of the International Science*. No 53/2021. С.35-38.
13. Костіна В.В. Професійна підготовка майбутніх фахівців соціальної галузі до профілактики дезадаптації учнів у різних соціальних інституціях: вонографія. Харків: ФОП Мезіна, 2018. 364 с.
14. Кутішенко В. П. Вікова та педагогічна психологія: курс лекцій. 2-ге вид.: навч. посіб. Центр учбової літератури Київ. 2010. 128 с.
15. Лукіна Т.І., Каратай Т.М. Основні нарями розвитку соціальної відповідальності у вищих навчальних закладах. *Наукові праці. Економіка*. 2015. Вип. 253. С. 100-105.
16. Мальцева. О. І. Теорія та історія соціального виховання: навч.-метод. посібник. Ч. 2. Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка». 2014. 145 с.
17. Матвієнко О. Основи морального виховання особистості молодшого школяра. Київ: Стилос, 1999. 154 с.
18. Нова українська школа. 2016. URL: <https://v.gd/sqaacH> (дата звернення: 20.09.2022).
19. Охріменко О.О., Іванова Т.В. Соціальна відповідальність: навч. посіб. Київ: Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». 2015. 180 с.
20. Панченко С. П. Взаємодія соціального педагога школи та сім'ї. *Конотопський краєзнавчий збірник*. 2013. № 1. С. 69–71. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/32741/1/Panchenko_social%20pedagogy.pdf;jsessionid=51D720C6825C6055E0D4FBCBCDE76DA (дата звернення: 30.03.2023).
21. Поліщук В.А. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до здійснення профілактичної роботи щодо вживання наркогенних засобів неповнолітніх. *Підготовка соціальних працівників /соціальних педагогів до профілактики адиктивної поведінки молоді. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. Черкаси: Черкаський національний університет, 2004. С. 184–191.
22. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 р. № 2984-III : станом на 6 верес. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2984-14#Text> (дата звернення: 29.04.2023).
23. Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 р. № 688. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.01.2023).

24. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»): Постанова Кабінету Міністрів України від 03.11.1993 р. № 896 : станом на 29 трав. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.04.2023).
25. Про загальну середню освіту : Закон України від 13.05.1999 р. № 651-XIV : станом на 18 берез. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14#Text> (дата звернення: 29.04.2023).
26. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 29.04.2023).
27. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 29.04.2023).
28. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III : станом на 8 черв. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 29.04.2023).
29. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 р. № 2558-III : станом на 15 груд. 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2558-14#Text> (дата звернення: 29.04.2023).
30. Рябченко В. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: деякі концептуальні зауваження. *Освіта*. 2011. № 13–14. С. 137-149.
31. Сіренко Н.М., Лункіна Т.І., Бурковська А.В. Соціальна відповідальність: навч. посіб. Миколаїв: МНАУ. 2021. 216 с.
32. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. За заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової. Київ: Наук. світ. 2003. 356 с.
33. Сухарніков Ю. Вища школа України в контексті Болонського процесу. *Освіта. Технікуми, коледжі*. № 1 (7). 2004. С. 12-18.
34. Чернікова О. Підготовка соціального педагога на засадах. *Матеріали науково-практичної конференції 24 листопада 2015 року*. /За редакцією М.П. Васильєвої. Харків. ХНПУ імені Г.С.Сковороди, 2015. 144 с.
35. Чусова О. М. Діагностика підготовленості майбутніх соціальних педагогів до роботи з молодшими школярами девіантної поведінки. *Наука і освіта*. 2014. № 3. С. 199–204. URL: <http://surl.li/gnorh> (дата звернення: 21.04.2023).